

Enformasyon: Terminolojik Yaklaşım

Oya Gürdal*

Tarım toplumunda toprak, sanayileşmiş toplumda makine yaşam düzeyini yükseltmede temel unsurlar olmuştur. Enformasyon çağını yaşayan bugünün toplumu için de enformasyon, her konu, birey ve işlem için anahtar işlevini görmektedir. Yaşanılan her çağda önemliliğini koruyan **bilgi** insan gücü, maddi kaynak, materyal, enerji gibi kalkınmışlık ölçütü olarak kabul edilmiştir. Bilgi bugün sadece nesnel değil eylem niteliğiyle de anlam kazanmış ve taşıdığı bu değerler için yeni bir tanımlamaya gereksinim duyulmuştur. Böylece bilginin, kendisiyle birlikte, iletimi ve kullanılabilirliği oranında yararlılığını vurgulayan bu yeni olgu için enformasyon betimlemesi getirilmiştir. Ayrıca olgu, belirli kuram, yöntem ve teknikleri içeren ayrı bir bilim dalı olarak da tanımlanmıştır.

Bugüne dek sosyo-ekonomik gelişim için önemli olan değer ölçütleri arasında insan gücü, maddi kaynak, materyal ve enerji sayılırken, artık, "bugünün ve geleceğin enformasyon toplumu için değer ölçütünün, bu unsurların hepsinden ziyade enformasyon"¹ olduğu gerçeği üzerinde durulmaktadır.

Çağa damgasını vuran bu olgunun, ilgili olduğu terimlerle tanımlanması, konuya daha doğru yaklaşımı sağlayacaktır. Enformasyonun dilimizdeki karşılığı, bizde var olan genel kaniya göre, salt bilgi midir? Tanımlamaya bu sorunun yanıtını bulmaya çalışarak başlanabilir. Sorunun yanıtını verebilmek amacıyla bir terminoloji çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada incelenen kaynaklarda enformasyon kavramına ilişkin olarak verilen tanım ve açıklamalar aşağıda sunulmuş ve değerlendirilmiştir:

*"Kağıt veya başka bir ortam üzerinde anlaşılabilir ve iletilebilir biçimde yer alan veriler topluluğu."² (Harrod's Librarians' Glossary, 1987)

*"Zihnin herhangi bir biçimde resmî veya gayri resmî olarak iletilen, kaydedilen, yayınlanan ve/veya yayımlanan bütün fikirleri gerçek ve hayali ürünleri."³ (The ALA Glossary of Library and Information Science, 1980)

* A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Araştırma Görevlisi

1 Sang Hahn; Hee Il Lee, Case Study on the Different Categories Technological Information users' Needs and Sectoral Information Needs. UNIDO Round Table Discussion of an Advisory Group of INTIB Users Vienna, 23-27 September 1985. (Vienna: UNIDO, 1985)

² "Information". **Harrod's Librarians' Glossary : of terms used in librarianship, documentation and bookcrafts**. 6th ed. (Aldershot: Gower, 1987)

³ "Information". **The ALA Glossary of Library and Information Science** (Chicago: American Library Association, 1980)

*"a. Alınmadan önce alıcı tarafından bilinmeyen bilgi. Enformasyon yalnızca doğru, güncel, uygun ve umulmadık verilerden elde edilir. b.Kendilerine verilen anlamlar açısından ortak görüşe varılan veriler. Eğer iletilen verinin içeriği alıcı tarafından alınmadan zaten biliniyorsa yeni bir bilgi iletilmemiş sayılır."⁴ (Dictionary of Information Technology,1985)

*"Belli bir olgu, konu ya da olayla ilgili, herhangi bir iletilebilir biçimdeki bilgi; dokümantasyon açısından üç temel ölçütü vardır: Bilginin varlığı, edinebilirliği ve içeriğinin anlam yüklü olması."⁵ (Glossary of Documentation Terms,1969)

Yukarıdaki tanımlamalar değerlendirildiğinde enformasyonun açınılanmasında üzerinde durulan ortak nitelikler şöylece özetlenebilir: Bilginin organize edilmiş ve anlam yüklü olması; kullanıcı tarafından daha önce bilinmiyor olması ve tüm bu nitelikleri taşıyan bilginin mutlaka iletimi eylemi. Öyleyse enformasyon için, " **anlaşılabilir organize bilginin iletimi** " tanımını verebiliriz.

Türkçe karşılığını vermek isteğiyle, Türkçe literatürde enformasyon olgusunu tanımlamada "bilgi" terimi kullanılmaktadır.Ancak yukarıda verilen tanımlardan da izlendiği üzere, kanımızca bu karşılık enformasyon olgusunu tanımlamada her zaman yeterli olmamaktadır. Çünkü enformasyon terimi, içeriğinde nesnel anlamıyla birlikte eylem niteliğini de taşımaktadır. Bu gerçekte meslekî literatürde de terime Türkçe karşılık olarak bilgi terimi ile birlikte bilgileşim, bilişim, bilgilendirme ve bilgibilim terimleri de kullanılmaktadır.⁶ Bununla birlikte yaygın kullanım enformasyon⁷ ve bilgi

⁴ "Information", *Dictionary of Information Technology*, 2nd ed. (Macmillan, 1985)

⁵ "Information", *Glossary of Documentation Terms*. (AGARD, 1969)

⁶ Özer Soysal, "Türkiye'de Gençlere Özgü Okuma Davranışları", *Türk Kütüphaneciliği*, II. 4 (1988) 151-158; Thomas Lidman, "İsveç Kütüphaneleri", Çev. Necmeddin Sefercioğlu, *Türk Kütüphaneciliği*, 4. 3. (1990) 135-142; Jale Baysal, *Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar Araçlar Yöntemler*, 2.bası. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1987); Sönmez Taner, "Çağdaş Bilgi Dokümantasyon Faaliyetleri", **1987 Sanayi Kongresi Bildirileri**. (Ankara: TMMOB, 1987) 655-668; Claire Guinchat; Michel Menou, **Bilgi ve Dokümantasyon Çalışma Tekniklerine Genel Giriş**. Çev. Sönmez Taner. (Ankara: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1990)

⁷ **Modern Dokümantasyon ve Enformasyon İşlemleri**. Çev. Berin U. Yurdadoğ. (Ankara: TÜBİTAK, 1972); Berin U. Yurdadoğ, "Enformasyon Çağında Kütüphaneler ve Kütüphanecilik", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33, 1-2 (1990), 539-556; "Enformasyon Toplumu Kütüphanelerinde Personel (İnsangücü) Sorunu", **Bildiriler TKD 40. Yıl Kurultayı**. (Ankara: TKD, 1990),28-32; **Uluslararası Enformasyon Sistemleri**. Çev. Sönmez Taner. (Ankara: TÜRDOK, 1979); Gülgönül Büyükdora, "Ulusal Teknik Enformasyon Örgütü Gerçekleştirme", *Verimlilik Dergisi*, 5.3(1976) 425-437; Eva Johanson, "IFLA 1990 Stockholm: 56. Kongre, 18-24 Ağustos 1990. Kimler Katılır, Neden Önemlidir?" Çev. Mustafa Akbulut. *Türk Kütüphaneciliği*, 4.2(1990) 88-91; Bengü Çapar, "Kütüphane Hizmetlerinin Planlanmasında UNESCO'nun Rolü ve Türkiye", *Türk Kütüphaneciliği*, I.4(1987) 162-174;

terimleri üzerinedir. Ancak daha önce sunduğumuz gerekçeler doğrultusunda kavram için salt "bilgi" teriminin kullanımı, kanımızca, yeterli doğrulukta değildir. Konuyla ilgili olarak Türk Bilim Politikası 1983-2003 adlı çalışmanın "Enformasyon" alt başlığında da şu açıklama notu verilmiştir: "Türkçe'de 'Enformasyon' kelimesine karşılık 'bilgi' kelimesi kullanılmaktadır; ancak, bu kelime yabancı dildeki anlamı nesne ve eylem olarak karşılamamakta, bilgi, bilgi aktarma, bilgi yayma, bilgi verme gibi tamlamalar gerektirmektedir. Eldeki raporda, amaca daha iyi hizmet ettiği düşünülerek (dokümantasyonu da kapsayacak şekilde 'enformasyon' kelimesi tercih edilmiştir. Buna karşılık 'bilgi' mevcut bilimsel hazine karşılığı kullanılmaktadır."⁸)

Türkçe meslekî terminoloji kaynaklarından Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü, Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü, Bilişim Terimleri Sözlüğü ve Dört Dilde Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü incelenmiş ancak kavrama ilişkin bir tanımlama ya da karşılığa rastlanmamıştır⁹. Enformasyon, Türkçe dil sözlüklerinde de bilgi, bilgi verme, haber, bildirme sözcükleri ile tanımlanmaktadır¹⁰.

Umuyoruz ki çağa adını veren böylesine önemli bir kavram için, ülkemizdeki bu terim karmaşasına bir çözüm bulmak amacıyla, konu ile ilgili uzmanlar biraraya gelir; terime uygun bir Türkçe karşılık bulunur ve böylece de kullanımda doğru anlatıma ve tek biçime kavuşulur.

Enformasyon kavramı, ortaya çıktığı andan beri yaşadığı evrim sürecinde, hızla kazandığı önem ile bir bilim dalı olarak kabul edilmiştir. Harrod's Librarians' Glossary'de enformasyon bilimi "bilgiye optimum düzeyde erişebilmek ve kullanabilmek amacı ile bilginin nitelikleri ve doğasını, bilgi akımını düzenleyen etkileri ve bilgi işlemeyi inceleyen bilim"¹¹ şeklinde tanımlanmıştır. Enformasyon biliminin uğraş alanı olan enformasyon çalışması

"Enformasyon", **Türk Bilim Politikası 1983-2003**. (Ankara: Devlet Bakanlığı, 1983) Ayrıca TÜRDOK'un 1983'te düzenlediği "Ulusal Enformasyon Sistemi I. Ulusal Simpozyumu'nda sunulan bildirimlerde enformasyon terimi kullanılmış ancak kavram ya da terime ilişkin bir tanımlama getirilmemiştir.

⁸ "Enformasyon", **Türk Bilim Politikası 1983-2003**. 1983. Ön. Ver., 76.

⁹ Berin U. Yurdadoğ, **Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü**. (Ankara: TDK, 1974); Meral Alpay, **Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü**. (İstanbul: 1973); Aydın Köksal, **Bilişim Terimleri Sözlüğü**. (Ankara: TDK, 1981); Henri Lemaitre; Anthony Thompson, **Dört Dilde Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü**. Vocabularium Bibliothecari. Türkçe Terimleri Hazırlayan: Leman Şenalp Bakla. (Ankara: 1959)

¹⁰ **Türkçe Sözlük**. Genişletilmiş 7. baskı (Ankara: TDK, 1983); **Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük. İngilizce, Fransızca, Almanca karşılıklar, terimler, deyimler, atasözleri**. 3c. (Arkan Kitabevi); **Oxford Ansiklopedik Sözlük**. (İstanbul, Yılmaz Yayınları, 1990); **Redhouse Sözlüğü. İngilizce-Türkçe**. 6th ed. (İstanbul: Redhouse, 1979)

¹¹ "Information Science", **Harrod's Librarians' Glossary**. 1987. Ön. ver.

İçin de şu açıklama getirilmiştir: "Bilimsel ve teknik bilgiyi toplama, değerlendirme ve yayımını organize etme. Bilimsel ve teknik materyali indeksleme ve abstraktlamayı; verileri düzenlemeyi; konu sınıflaması ve bilgi erişimi; bilgi taramasını, bibliyografiya, rapor vb. hazırlamayı; bilimsel ve teknik enformasyon üzerine bilgi sağlama ve sunmayı, enformasyon sorunları konusunda araştırmayı içerir."¹² Görüldüğü üzere enformasyona ilişkin tüm tanımlamalarda, organize bilginin iletimi eylemi vurgulanmaktadır.

Enformasyon işlemlerinin organize edildiği yerlere enformasyon merkezi adı verilmektedir. Enformasyon kavramında, yerine getirilen hizmet ve işlemler ile bunları organize halde kullanıcıya sunan bireyler için de birer terim oluşturma gereksinimi duyulmuş ve herbirinin tanımlanması yapılmıştır. **Enformasyon merkezi**, enformasyon bilimine ilişkin kuram, teknik ve uygulamaya yön veren merkezler; **enformasyon hizmeti** de ilgili kuram ve tekniklerin, kullanıcı gereksinimlerine uygun olarak uygulamaya aktarılması sonucu üretilen hizmetler şeklinde tanımlanabilir. Enformasyon hizmeti, amaca yönelik biçimde bilginin toplanması, düzenlenmesi ve kullanıma aktarılmasına ilişkin işlemlerle birlikte "teknik yazışma, öz hazırlama, seçmeli bilgi yayımı (SDI), kullanıcı araştırması, okuma listeleri ve duyuru bültenleri hazırlama"¹³ gibi işlemleri de içermektedir. Enformasyon hizmeti sadece enformasyon merkezlerinde değil gereksinim duyulduğunda tüm bilgi merkezlerinde verilir. Enformasyon merkezinde hizmetin oluşumunu ve kullanıcıya sunusunu sağlayan personel ise "araştırmacı, kütüphaneci, bibliyograf ya da konuya yönelik eğitim görmüş enformasyon uzmanı"¹⁴ terimleriyle adlandırılan kadronun herhangi birini, birkaçını ya da hepsini içerebilir.

Enformasyonun kullanıcı için daha nitelikli kılınması çabalarından biri de hizmet için sistem yaklaşımının geliştirilmesidir. Enformasyon kavramının evrimi sırasında hızla üretilen bilgi karşısında hiçbir enformasyon merkezinin tek başına yeterli olmadığı görülmüş ve daha etkin hizmet için aynı amaçlı diğer merkezlerle işbirliği yapma gereksinimi duyulmuştur. Bunun sonunda önceleri sadece ulusal düzeyde bilgi paylaşımını sağlama amacıyla hizmet üreten ulusal enformasyon sistemleri giderek uluslararası enformasyon sistemlerine dönüşmüştür. Böylece enformasyona ilişkin tüm çabalar birleştirilmiştir. Enformasyon için geliştirilen bu sistem yaklaşımı ile bilginin uluslararası düzeyde paylaşımı ve değişimi, daha etkin kılınmıştır. Bilgisayar teknolojisi ile enformasyona ilişkin çabaların paylaşımındaki coğrafi engel de kaldırılmış ve özellikle çevrimiçi erişim olanakları ile bilgiye anında erişim sağlanmıştır. Bilgisayar katkısıyla ulusal ya da uluslararası boyutta kurulan bilgi değişimi örgüsü bugün "enformasyon ağı" terimiyle adlandırılmaktadır. Terim için yabancı terminoloji kaynaklarında "network", "information network" terimleri kullanılmaktadır. **Enformasyon ağı**, Dictionary of Information

¹² "Information Work", *Harrod's Librarians' Glossary*. 1987. Ön.ver.

¹³ "Information Services", *Harrod's Librarians' Glossary*. 1987. Ön.ver.

¹⁴ "Information Centre", *Harrod's Librarians' Glossary*. 1987. Ön.ver.

Technology'de "enformasyon kaynaklarının daha büyük bilgi kullanıcı grubu tarafından paylaşılmasını sağlamak için, fiziki olarak dağınık bulunan veritabanı grupları arasında uziletişim ile bağlantı kurma"¹⁵ şeklinde tanımlanmaktadır.

Yukarıda verilen enformasyon olgusuna ilişkin terim ve tanımlamalar birbirinin tamamlayıcısı niteliktedir. Enformasyon biliminin uygulamaya aktarımı sürecinde, **enformasyon hizmetinin** bu hizmetin verilmesi için gerekli ortamı oluşturan bir **merkezin**, etkin hizmeti sağlayacak iletişim kanallarının ve sayılan tüm unsurları aktif kılacak nitelikli **insangücünün** varlığına gereksinim vardır. Sözü edilen gereksinimleri karşılayan kurum, kişi ve hizmetler çok esle zamanlardan beri varlıklarını sürdürmektedir. Değişim, bilgi kayıt ortamları ile bilgiyi organize etme ve uygulamaya aktarma sürecinde kullanılan yöntem ve tekniklerde yaşanmaktadır. Hedef, daima, bilgi hizmetini insanoglu için daha etkin kılmaya yöneliktir.

Kaynakça

The ALA Glossary of Library and Information Science. Chicago: American Library Association, 1980.

Alpay, Meral. **Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü.** İstanbul: 1973.

Baysal, Jalç. **Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar Araçlar Yöntemler.** 2.bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1987.

Büyükdora, Gülgönül. "Ulusal Teknik Enformasyon Örgütü Gerçekleştirme", **Verimlilik Dergisi.** 5,3(1976), 425-437.

Çapar, Bengü. "Kütüphane Hizmetlerinin Planlanmasında UNESCO'nun Rolü ve Türkiye", **Türk Kütüphaneciliği.** 1,4 (1987), 162-174.

"Enformasyon", **Türk Bilim Politikası 1983-2003.** Ankara : Devlet Bakanlığı, 1983.

Guinchat, Claire; Michel Menou. **Bilgi ve Dokümantasyon Çalışma Tekniklerine Genel Giriş.** Çev.Sönmez Taner. Ankara: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1990.

Hahn, Sang; He Il Lee. **Case Study on the Different Categories of Technological**

¹⁵ "Information Networks", **Dictionary of Information Technology.** 1985. Ön.Ver.

- Information Needs.** UNIDO Round Table Discussion of an Advisory Group of INTIB Users. Vienna, 23-27 September 1985. Vienna: UNIDO, 1985.
- Harrod, Leonard Montague. **Harrod's Librarians' Glossary: of terms used in librarianship, documentation and bookcrafts.** 6th ed. Compiled by Ray Pryterch. Aldershot: Gower, 1987.
- Johanson, Eva. "IFLA 1990-Stockholm: 56. kongre, 18-24 Ağustos 1990. Kimler Katılır, Neden Önemlidir?" Çev. Mustafa Akbulut. **Türk Kütüphaneciliği.** 4,2(1990), 88-91.
- Köksal, Aydın. **Bilgi Terimleri Sözlüğü.** Ankara: TDK, 1981.
- Lemaitre, Henri; Anthony Thompson. **Dört Dilde Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü.** Vocabularium Bibliothecarii. Türkçe terimleri hazırlayan: Leman Şenalp Bakla. Ankara: 1959.
- Lidman, Thomas. "İsveç Kütüphaneleri". Çev. Necmeddin Sefercioğlu. **Türk Kütüphaneciliği.** 4,3(1990), 135-142.
- Longley, Dennis; Michael. **Dictionary of Information Technology.** 2nd ed. Macmillan, 1985.
- Modera Dokümantasyon ve Enformasyon İşlemleri.** Çev. Berin U. Yurdadoğ. Ankara: TÜBİTAK, 1972.
- Oxford Ansiklopedik Sözlük.** İstanbul: Yılmaz Yayınları, 1990.
- Redhouse Sözlüğü. İngilizce-Türkçe.** 6th ed. İstanbul: Redhouse, 1979
- Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük İngilizce, Fransızca, Almanca karşuklar, terimler, deyimler, atasözleri.** 3c. İstanbul: Arkın Kitabevi.
- Soysal, Özer. "Türkiye'de Gençlere Özgü Okuma Davranışları". **Türk Kütüphaneciliği.** 2,4 (1988), 151-158.
- Stolk, H.A. **Glossary of Documentation Terms.** AGARD, 1969
- Taner, Sönmez. "Çağdaş Bilgi Dokümantasyon Faaliyetleri", **1987 Sanayi Kongresi Bildirileri.** Ankara: TMMOB, 1987 655-668.
- Türkçe Sözlük.** Genişletilmiş 7. baskı. Ankara: TDK, 1983
- Uluslararası Enformasyon Sistemleri.** Çev. Sönmez Taner. Ankara: TÜRDOK, 1979.
- Yurdadoğ, Berin U. "Enformasyon Toplumu Kütüphanelerinde Personel (İnsangücü) Sorunu", **Bildiriler TKD 40. Yıl Kurultayı.** Ankara: TKD, 1990. 28-32.
- Yurdadoğ, Berin U. **Kitaplıbilim Terimleri Sözlüğü.** Ankara: TDK, 1974.